

A romániai magyar nemzetiség önismeretéről

A *Lupta de clasă* 1969. 5. számában felvetett javaslat, hogy a romániai nemzetiségek múltját és jelenét számon tartó tudományos központ létesüljön, méltó visszhangot váltott ki a magyar nyelv és irodalom, társadalom- és történetkutatás, folklór és etnográfia, színház- és zeneművészet, közművelődés, könyvkiadás és más önismereti ágak művelői sorában. Miként a X. pártkongresszus tézisei is leszögezik: „Az új rend megteremtése és fejlesztése tudatos folyamat“, s lelkünk rajta, hogy a román nép minden örömeiben-bánatában osztozó, vele századok óta együttélő s ma a szocializmus új világát építő magyar nemzetiség valóban gondolkodásának teljével, mind a maga, mind körülményei, viszonylatai és lehetőségei felmérésével, sajátos értékeinek közös kritikai mérce — a marxista-lenini ideológia — alapján való számbavételével és ápolásával járuljon hozzá az ország boldogulásához.

A *Korunk* szívesen adja közre mindazokat a hozzászólásokat, melyek a nemzetiségi önismeret egy-egy pásztyáján a felszabadulás óta eltelt negyedszázad eredményeit sommázzák, s ablakot nyitnak elkövetkező hazafi-feladatainkra. Íme az első nyilatkozatok:

Mi vár nyelvészeinkre?

Látszólag könnyű a romániai magyar nyelvtudomány eredményeit számba venni, hiszen művelői erről nemcsak szakfolyóiratainkban, hanem heti és napilapjainkban is többször hírt adtak. Nem kevésbé egyszerűnek látszik e tudományág új feladatainak körvonalazása, mert napi munkánkban magunk is érezzük, mi mindent kellett volna és kell a közeljövőben a nyelvtudomány területén elvégeznünk. Újabban azonban egyre több szó esik általános tudománypolitikáról, s ez a nyelvészek számára is meggondolkoztató. Szó van a munka, a termelő tevékenység tudományos megszervezéséről, a kutató intézetek és egyetemi tanszékek tevékenységének fokozásáról, az erők összpontosításáról, koordinálásáról. Évéggett hozta létre a párt- és államvezetés a Tudományos Kutatás Országos Tanácsát, mely napirendre tűzte a kutatások országosan egységes irányítását és a tudományos munka hatásfokának általános javítását. Ebben az összefüggésben közeledni a hazai magyar nyelvtudomány témájához nyilván már bonyolultabb feladat.

A nyelvtudomány a nyelvekkel foglalkozó társadalomtudomány. Akár összehasonlító, akár történeti, akár leíró, egyaránt a nyelvek fejlődésének belső törvényeit kutatja, a nyelvi kölcsönhatást, a nyelvi elemek funkcionális értékét, foglalkozik a nyelv művelés problémájával, a modern távközlés nyelvi vonatkozásaival. A nyelvtudomány hazai magyar művelőinek természetesen elsősorban a magyar nyelvre irányul a figyelmük. A világviszonylatban is élre jutott román nyelv földrajzi kutatások szép példájának is van szerepe abban, hogy a magyar nyelvészek befejezték a romániai magyar nyelvjárások atlaszának gyűjtőmunkáját, és sajtókészen áll a moldvai csángó nyelvjárás

atlasza. Az elmúlt 25 év alatt nyelvjárási monográfiák is készültek, szaktanulmányok egész sora gazdagította a tudományos irodalmat. A lexikológia és lexikográfia termését nemcsak a román—magyar nagyszótár, valamint a román—magyar és magyar—román közép- és zsebszótárak jelzik, hanem a nyelvjárási, szakmai szójegyzékek, szószármaztatások is. Ide sorolandók a hely- és személynév-tanulmányok és adalékok.

A nyelvi kölcsönhatás vizsgálóinak megvan az a nagy elégtételük, hogy a konkrét nyelvi jelenségeken túl a legtöbb esetben fontos nyelvelméleti problémák villannak meg előttük. Öröndetes, hogy a román nyelv magyar elemeinek vizsgálata után immár befejezéshez közeledik a magyar nyelvet ért román nyelvi hatás teljes igényű feldolgozása. A nyelvtörténeti kutatások egyik legszebb eredménye volt az ötödik magyar nyelvemlék, a *Marosvásárhelyi sorok* közzététele, levéltáraink anyagának feldolgozása azonban még sok új felfedezéssel járhat.

Sor került számottevő irodalmi nyelvi és stilisztikai kutatásokra is. Napi-lapjaink az utóbbi időben rendszeresen helyt adnak nyelvészeink nyelvművelő cikkeinek, s már végzi szép misszióját az idén kibocsátott *Helyesírási tájékoztató*.

A felvázolt eredmények mögött a kolozsvári Babeş—Bolyai Egyetem magyar nyelvészeti tanszéke és Románia Szocialista Köztársaság Akadémiájának kolozsvári nyelvtudományi intézete áll. A korszerű nyelv-kutatás nemcsak a tudomány fejlődését szolgálja, hanem ugyanakkor megnövekedett hatása van a közművelődésre is. Itt kell utalnunk tudományos könyvkiadásunk szervezeti hiányosságaira. Az elkészült nagy terjedelmű munkák még nem mind jelentek meg nyomtatásban. Örömmel iktatjuk viszont ide, hogy az Akadémia magyar nyelvű folyóirata, a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* jelentős szerepet játszott a tudományos eredmények jó részének a hazai és külföldi tudományos élet számára való közvetítésében. Ha szerényebb lehetőségekkel, de esetenként ezt a szerepet tölti be a *Studia Universitatis Babeş—Bolyai* filológiai sorozata is.

Feladataink között első helyen a nyelvtörténet számára rendkívül értékes ama corpus munkálatainak előmozdítását említjük, melynek roppant gazdag anyagát az erdélyi levéltárakból több évtized alatt Szabó T. Attila gyűjtötte össze.

Tekintettel a nyelvnek a gondolkodásban betöltött fontos szerepére, a nyelvben viszont a szavaknak mint alapanyagnak a mikéntjére, a lexikológiai és lexikográfiai kutatások intenzívebbé tételét is elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk. Sokirányú itt a teendő, s a tájszótáraktól a modern ipari és agrotechnikában, a tudományművelésben nélkülözhetetlen többnyelvű szótárakig a legkülönbözőbb műfajokra gondolunk. A lexikológia és lexikográfia a jelentéstan (szemantika) szövevényes, igen nagy nyelvészeti és általános műveltséget igénylő világába vezet el. Úgy érezzük, hogy különösen a modern szemantikai módszerek alkalmazásával vagyunk még adósak. A szemantikai folyamatok rekonstrukciója nemcsak a szófejtés, az etimológia szempontjából fontos, hanem egyes eredményeit népszerűsítve a közművelődés nagy hatásfokú eszköze is lehet.

A nagy gazdasági és társadalmi átalakulások folytán nyelvészeink azonnali feladatai sorába kell felvenni a helynevek, különösen a mikrotoponimiát képező dűlőnevek összegyűjtését. Még Emil Petrovici hívta fel erre a figyelmet, s követendő példaként a bolgár nyelvészek e téren elért eredményeit

emlegette. Ezek a helynevek ugyanis, akárcsak a nyelvjárási sajátosságok, gyorsan fejlődő társadalmunkban természetszerűleg eltűnnek.

A mai magyar irodalmi nyelv elemzése, fejlődési tendenciáinak feltárása, az analitikus és szintetikus nyelvi megoldások arányának hírközlő és stilisztikai értéke megannyi megoldásra váró feladat nyelvészeink számára, mint ahogyan a nyelvművelés változatosabbá tétele, a szép beszédre, a helyes magyar kiejtésre, a tökéletes mondatszerkesztésre, a szavak szabatos használatára való nevelés is további feladatuk marad. Hatékony lenne a nyelvészek és írók együttműködése, s ebbe a munkakörbe kell szorosabban bevonnunk színművészeinket, dramaturgjainkat is.

A modern nyelvtudománytól különben még jócskán elmaradtunk. Vidéki jelenség lenne ez? Nem lehetetlen. Amíg ugyanis a bukaresti nyelvészek a modern nyelvtudomány területén elért eredményeikkel már jelen vannak a nemzetközi tudományos életben, addig a kolozsvári nyelvészek — románok, magyarok egyaránt — mintha a hagyományos nyelvtudomány területén vertek volna gyökeret. És ez semmi esetre sem helyes. Minden új elutasítása éppen olyan hiba, mint minden új kritikátlan elfogadása. Feladatunk a modern nyelvtudományi kísérletek, irányzatok felkarolása is. Nem bocsátkozunk részletekbe, csupán egyetlen kérdésnél állunk meg, mert úgy érezzük, hogy az elméleti vonatkozásokon kívül minket a gyakorlatban is érdekelhet. A modern tudományos életre jellemző határtudományok között szerepel a *pszicholingvisztika*. Fiatal, még zsenge hajtása a nyelvtudománynak. Nevét csak 1954-ben kapta, amikor Ch. Osgood és Th. Sebeok az amerikai Indiana-egyetemen ezen a címen közös gyűjteményes kiadvánnyal jelentkezett. Ne tévesszük össze ezt az új tudományt a nyelvpszichológiával. A pszicholingvisztika tárgya az emberi beszéd változása, realizációja különböző beszédhelyzetekben, a nyelvpszichológia viszont inkább lélektani diszciplína, és azokat a folyamatokat tanulmányozza, amelyek a beszéd létrejöttéhez és annak megértéséhez vezetnek.

A romániai magyar nyelvészek elég tudományos képességgel rendelkeznek ahhoz, hogy az egyre növekvő és szerteágazóbb feladatokra vállalkozzanak. Az országosan egységes kutatási tervezésre való áttérés új, minőségileg jobb szervezési formákhoz vezet, s ezekben a magyar nemzetiség tudományossága, benne a nyelvtudomány is bizonyára még több eredmény elérésére kap lehetőséget.

Kelemen Béla

Történettudományunk művelése

Nem mennyiségi felsorolás és nem szaktudományos minőségi értékelés a célunk. A romániai magyar nemzetiségi történelemkutatás fővonalainak, problematikájának és irányzatainak számbavételére vállalkozunk csupán. Távolról sem a kérdés teljességének és kimerítésének igényével sorakoztatjuk fel az elért eredményeket és hiányosságokat.

Minden kezdet valaminek a folytatása. Ez a tétel különleges súllyal áll éppen a történettudományra, hiszen egy-egy munka elkészülése sok év kutatási anyagának az összegezése. Ezért az elmúlt negyedszázad első periódusaként az 1944—1947-es éveket kell tartanunk, amikor lényegében az 1945 előtt kutatott és felvázolt történettudományi művek kapták meg végleges formájukat.